

PROČ

Psáno pro Britské listy, zveřejněno 12.4.2010

Volební čas je už tradičně předurčen úvahám o preferencích stran a jejich ismů. Letos se tato tendence v české kotlině násobí jako ozvěna díky tomu, že předvolební čas trvá už rok. A evergreenem hlubokomyslných analýz na levici je jako vždycky - na úbytě zacházející levice. Dlouho jsem se těmi úvahami jen rozčiloval. Až jsem se rozhodl sám jednu napsat, abych mohl rozčilovat ostatní.

Nepředkládám své vývody jako volbu jediné možnou. Žádný jednotlivý komentář není s to postihnout plně realitu. Může existovat řada i zdánlivě protichůdných názorů, které přesto vyhovují kritériu věrného popisu skutečnosti kolem nás. Společenské vědy mají v tomto směru podobné problémy jako kvantová fyzika. Tu i tam je možno rozvinout alternativní dílčí teorie z nichž každá přináší v něčem nový a přínosný úhel pohledu, aniž by si dělala nárok na úplnost nebo se tvářila být jediným náboženstvím. Na komplexní teorii už naše inteligence nestačí.

Jakmile totiž procesy přesáhnou určitou úroveň složitosti a stejné příčiny spějí k různým následkům, stává se věda založená na myšlenkách artikulovaných řečí, nedostatečnou ke komplexnímu popisu reality. To neznamená, že realitu nelze pochopit, jen to, že vhléd nelze jazykem vědy adekvátně sdělit. Rezignujeme-li na vědeckou komunikaci, můžeme akceptovat staré dobré metafory, analogie a fikce. Ty mají ve světě intuitivního uvažování větší vypovídací schopnost než strohá racionální logika. Vzdáváme se tím možnosti ukončit vítězně diskuzi úderem věčné pravdy - ale činíme tak se snahou pochopit celek alespoň z části.

Už samotné pojmy levice a pravice jsou příkladem toho, že nevystačíme s přesnými definicemi. Paradoxně je výhodnější spokojit se s mlhavým vyjádřením podstaty. S tímto vědomím můžeme říci, že pravice prezentuje řízení lidských věcí (politiku) způsobem, který vyhovuje bohatým, levice těm, kteří bohatství nepobrali. Pravice preferuje individualismus, skoro neomezenou svobodu jednotlivce a právo ovlivňovat věci nejen podle počtu hlav, ale také podle moci a majetku, kterými jsou hlavy nadány. Levice zdůrazňuje rovnost lidských bytostí a z toho vycházející solidaritu bohatých s chudšími. Pravice vyznává zákon pomoz si sám a bude ti pomoheno. Levice historicky akcentuje kolektivní praktiky protože je úspěšně používala při přetlačování se v minulosti. Kulturní pravice se kolektivních praktik děsí, (pokud je zrovna nevyužívá).

Demokracii atlantického stříhu můžeme lecos vyčítat. Neupřeme jí však, že ctí zásadu jeden volič - jeden hlas. Levice by měla za takových poměrů vlastně vždy přesvědčivě zvítězit. Nebohatých je totiž z podstaty vždy víc než bohatých. Vítězství by jí mělo pojišťovat narůstající množství notoricky chudých důchodců. Ale není tomu tak. Pravé a levé strany se mezi sebou přetlačují, investují miliony (možná i miliardy), aplikují vědecký marketing, zvou si americké poradce. A nic se nemění, poměr hlasů je pořád stejný - padesát na padesát. Proč?

Je pravda, že jen jedna strana v tomto státě má za předsedu Jiřího Paroubka a to jí připravuje o nemalý počet hlasů. Je pravda, že levice je stále spojována s neblahým reálně socialistickým experimentem (na druhé straně však je reliktem socialistických časů velký počet občanů volících komunisty). Ať tak, či tak, není sporu, že část zaměstnanců a důchodců je na straně pravice, na straně bohatých. Jejich práva jsou pošlapávána, jejichž platy v krizi nerostou, oni sami se třesou před nezaměstnaností - a volí, volí ODS či TOP 09. Proč?

Řada zaměstnanců i drobných živnostníků (hlavně ti mladší) se nepovažují za ohrožené roztahovačností bohatých. Nevadí jim zvětšující se koncentrace majetků a korupci podporovaná moc horních deseti tisíc. Ba naopak, oni doufají, oni se těší, že se jednou dostane i na ně, že to právě oni mají v tornistře maršálskou hůl. Touhu mladých ročníků stimuluje mohutný tlak reklamy, která nezná vyvolených pokud

nemají na nákup nového auta nebo na dovolenou v Thajsku. Jen praví muži a pravé ženy si užívají nově postavených 4+1 s na míru vestavěnou kuchyní a vířivou vanou v koupelně a HD televizí v obýváku.

Někteří sociálně demokratičtí politici se snaží tomuto handicapu čelit tím, že se okázale předvádějí ve společnosti bohatých přátel a na tato setkání přijíždějí výkonnými sportovními auty a motocykly máje na zadním sízku krásné dívky s kabelky od Vuitona. Snaží se tak naznačit po úspěchu prahnoucí generaci, že i u nich je možné skoro vše. Málo však platné, dělnický původ jim čouhá z bot a těžko koho přesvědčí, že soc dem zlatá stezka také vede na vrchol. Nikdo z nich, ani z jejich hlubokomyslných koncipantů volebních programů neuhaduje, že vada je jinde.

Vada je v tom, že kulturní levice netvoří, levice jen opravuje a příštipkaří. Pravice má své hrdiny, kteří staví chrámy bohatství (a beznaděje) - obří nákupní střediska a obří automobilky. Hrdiny, kteří silou intelektu dolují miliony z burzovních obchodů. A to nás přitahuje, to obdivujeme. Neboť člověk se narodil proto aby tvořil nebo se na tvoření podílel. Ti co opravují, záplatují, paběrkují - ti nepřitahují. Někde v hloubce vnímáme jak negace tvořivého pokroku odpuzuje.

Nebylo tomu tak vždy. Nezcivilizovaná levice se ve dvacátém století rozmáchla k tvůrčímu činu, který měl být největší v dějinách. To, že olbřímí experiment dopadl tragicky, je známá historie. Můžeme však jemu díky sledovat, jak byli tvořiví levicoví diktátoři populární a jak za ně a pro ně byli lidé ochotni obětovat vše - i životy své a svých blízkých. Současná levice opravující vady kapitalismu nemůže nabídnout nic než zrušení poplatků u lékaře. To sice potěší, ale nenadchne.

Tento svět je možná na pokraji obřího kataklyzmatu. V ekonomice nekontrolovatelně bují nádor finančního kapitálu, surovinové zdroje se tenčí a produkty našeho metabolismu zaplavují souše i oceány. Že se nenajdou pravicoví vůdci schopní vést lidi k alternativní budoucnosti je pochopitelné. Každá alternativa totiž představuje hrozbu delokalizace nahromaděného majetku, jehož vysoká koncentrace je jedním ze zdrojů problémů. Nechce se ale věřit, že by se nenašli levicoví hledači cest. Proč?

Máme mnoho levicových alternativ. Někteří lidé prostě milují underground. Máme mnoho levicových politiků, kteří mají před volbami plnou hubu lepších budoucností - které jsou po volbách k nerozeznání od pravicových vizí. Překvapí však inteligentní a vzdělané osobnosti (Walerstein, Valach), které nejsou schopny vyplodit nic než naivní představy o příštím světě, ve kterém nějakým marxovským kouzlem vzniknou podmínky pro to aby lidé převzali vlastnictví výrobních prostředků a řízení podniků do svých rukou. Lidé, kteří brilantně analyzují to co bylo, kriticky zklamou když mají predikovat co bude. Proč?

Pravicová odpověď bude znít: protože současnost je sice nedokonalá, ale nejlepší z možných. Mám hlubokou nedůvěru k tomu nejlepšímu z možného. A myslím, že chyba levice nespočívá v tom, že alternativa neexistuje. Tragedie levice je v tom, že travale špatně interpetuje současnou fázi vývoje lidstva. V souladu se svým historickým údělem opraváře kapitalismu se totiž domnívá, že ke stroji existuje opravárenský manuál. Jinak řečeno, že ekonomické procesy v současné společnosti jsou popsatelné a predikovatelné. Že může nastoupit opravárenský tým - získavše oprávnění ve volbách - a seřídít stroj, který nezodpovědná pravice polámala.

Svět globálního lidstva se svým ekonomickým metabolismem se ale daleko víc podobá živému superorganizmu než popsatelnému stroji. My všichni jsme jeho buňky. My - fyzické a právnické osoby, dohromady něco kolem patnácti miliard. Jsme buňky, které jsou se systémem už natolik svázány, že nemůžou z probíhajících dějů hromadně vystoupit. Buňky, které si svou roli neuvědomují, a právě proto mají vysoký potenciál zařadit se automaticky na místo jim určené (autopoiesis) a participovat na složitých hierarchických strukturách globálního molocha. Na strukturách, v nichž probíhají procesy, jejichž komplexní chápání je nad naše intelektuální možnosti.

Občas pravda dokážeme zachytit určité vlákno a chvílku předpovídat správně průběh děje. To v nás podporuje iluzi, že cosi řídíme, ovládáme. Nechápeme, že ve

skutečnosti máme co dělat s živoucím objektem, který na změněné podmínky reaguje nejen změnou chování, ale také změnou struktury. Jinými slovy, že máme co činit s něčím, co disponuje obrovským vývojovým potenciálem. S něčím co ani náhodou nemá v genech volnost, rovnost a bratrství.

Procesy probíhající v lidském společenství jsou daleko od rovnovážných stavů (ne vždy tomu tak bylo) a toky energií v systému jsou tak vysoké, že jeho celková dynamika nedovoluje jednoznačně předpovědět jeho budoucí chování. V zásadě ne proto, že nemáme dostatek znalostí, ale prostě proto, že vysoce nerovnovážné systémy mají tendenci přeskakovat z jednoho stavu do jiného nepředpověditelným způsobem. Takové jsou zákony chaosu, zákony matematiky komplexity.

Pravicový přístup je s představou chaotického souboru procesů komplementární. Autoregulační mechanismy a automatizmus, kterým buňka určuje své místo v systému, nejsou v protikladu s ideou volného trhu a individuálního podnikání. Akceptací autopoietického světa však negujeme levicovou možnost změnit úspěšně dění prostřednictvím opravárenského sociálního inženýrství. Lidé tuto beznaděj levice vycítili. Lidské uvažování má i jiné cesty než metody vědeckého poznání. Není důležité zda vhléd je realizován na základě racionální analýzy nebo intuitivní úvahy. Důležitý je pocit, který rozhoduje koho volím.

Někde v pozadí levicového uvažování je tu ovšem stále idea změny systému jako takového. Jakýsi novodobý poučený socializmus s lidskou tváří a kapitalistickými vlastnickými vztahy. Ale i ona nevyřčená idea naráží na nezničitelnost vztahů a procesů, které vytvářejí současný svět. Jsou založeny na charakteru lidských bytostí. Společenské stavby se tak nevyhnutelně hroutí a pracně vyklučaná džungle se vždy vrací a prorůstá trosky velkolepých snů. V tomto směru není alternativy. Dokud nepochopíme, že místo Marxe a Engelse je tu Prigogin a Maturana, nemá levice naději stát se adekvátním protivníkem pravice, jejíž ideje jsou přirozeným rozpoznáním a přetlumočením zákonů džungle současného světa.